

Ковальова Т. І.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Проблематика запобігання та протидії військовій злочинності перебуває у фокусі уваги багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, О.В. Задорожній у своїх працях досліджує кримінологічні аспекти військової злочинності, аналізуючи її детермінанти та особливості прояву в сучасних умовах [1, с. 15-28]. М.І. Хавронюк розглядає правові засади відповідальності за військові злочини, акцентуючи увагу на питаннях кваліфікації та призначення покарань [2, с. 87-102]. В.С. Кульчицький аналізує організаційно-правові механізми запобігання військовій злочинності, наголошуючи на важливості превентивних заходів [3, с. 55-70].

Правовою основою для запобігання та протидії військовій злочинності в Україні є Конституція України, Кримінальний кодекс України (розділ ХІХ «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)»), Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу», Дисциплінарний статут Збройних Сил України, а також інші нормативно-правові акти, що регламентують діяльність військових формувань та правоохоронних органів.

Найбільша кількість військових злочинів наразі вчиняється у зоні бойових дій на сході та півдні України. Саме там – через внесення змін до Закону «Про судоустрій та статус суддів» – і потрібно запровадити у складі звичайних місцевих судів посади спеціалізованих суддів у військовій сфері, посідання яких має відбуватися за спеціальною процедурою добору. Така процедура може передбачати особливу вимогу до кандидатів – обов'язковий досвід військової служби, зокрема участь у бойових діях. Така вимога буде підвищувати довіру до суддів з боку військовослужбовців [4].

Система запобігання військовій злочинності є багаторівневою та включає комплекс заходів політичного, економічного, соціального, організаційного, правового та виховного характеру, спрямованих на усунення причин та умов, що сприяють вчиненню військових злочинів. До основних елементів цієї системи належать: військово-патріотичне виховання, підвищення рівня правової культури, професійний відбір та підготовка кадрів, забезпечення належних умов

військової служби, здійснення контролю за дотриманням військової дисципліни та законності.

Система протидії військовій злочинності включає комплекс заходів, спрямованих на виявлення, розслідування, припинення військових злочинів, притягнення винних осіб до відповідальності та відшкодування завданої шкоди. Основними суб'єктами протидії військовій злочинності є: військова служба правопорядку (ВСП) – спеціалізований правоохоронний орган, який здійснює попередження, виявлення, припинення військових злочинів та інших правопорушень, вчинених військовослужбовцями, а також забезпечує правопорядок та військову дисципліну у військових частинах (Закон України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України»), командування військових частин (Дисциплінарного статуту Збройних Сил України) та інші правоохоронні органи – у випадках, передбачених законом, до протидії військовій злочинності можуть залучатися органи Національної поліції України, Служби безпеки України та інші правоохоронні органи (Закон України «Про Національну поліцію», Закон України «Про Службу безпеки України»).

В умовах сучасних викликів, зокрема збройної агресії, система запобігання і протидії військовій злочинності потребує подальшого удосконалення. Створення військової юстиції – посилення незалежності та ефективності військових прокуратур та судів, забезпечення їх належного ресурсного забезпечення. Наразі в Україні не існує системи військової юстиції тобто автономної чи виокремленої. Адже поняття «система» має на увазі існування взаємопов'язаних елементів, що утворюють одне ціле, узгоджено взаємодіють із зовнішнім середовищем та за певними алгоритмами взаємодіють між собою задля досягнення спільної мети [5, с. 34].

Можна визначити лише умовну сукупність органів, які у військах виконують правоохоронну функцію, а також здійснюють організаційне, правове, кадрове та інше забезпечення діяльності інших відповідних органів задля гарантування законності і правопорядку. Йдеться про:

1. ВСП;
2. підрозділи органів досудового розслідування ДБР, НПУ і НАБУ;
3. Спеціалізовану прокуратуру у сфері оборони;
4. оперативні підрозділи органів НПУ, СБУ, ДБР, БЕБ, НАБУ, а також органів Державної прикордонної служби України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДКВС, які здійснюють негласні слідчі (розшукові) дії;
5. підрозділи військової контррозвідки СБУ, які проводять оперативно-розшукову діяльність для перевірки інформації про можливі військові кримінальні правопорушення, осіб, які готують їх вчинення, або осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;
6. органи і установи виконання покарань й адміністративних стягнень. КВК України (статті 14, 17, 71, 163 та ін.) визначає як окремі органи і установи виконання покарань військові частини, гауптвахти і дисциплінарний батальйон.

Перші виконують покарання у вигляді позбавлення військового звання, службового обмеження для військовослужбовців, арешту з утриманням на гауптвахті, здійснюють контроль за поведінкою протягом іспитового строку тих засуджених військовослужбовців, що звільнені від відбування покарання з випробуванням, а дисциплінарний батальйон – тримання засуджених військовослужбовців;

7. юридичні служби ЗСУ та інших військових формувань (зокрема, помічники командирів бригад з правової роботи);

8. військово-юридичні заклади вищої освіти [5, с. 34].

Кожен з названих органів діє у військовій сфері окремо – внаслідок підпорядкування різним державним органам і з урахуванням відмінностей в їх функціях, і ця окремість не дозволяє говорити про системність [5, с. 35].

Система запобігання і протидії військовій злочинності в Україні є важливим елементом забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави. Ефективне функціонування цієї системи вимагає узгоджених дій усіх суб'єктів, чіткого законодавчого регулювання, належного ресурсного забезпечення та активної участі громадськості. Подальше удосконалення цієї системи з урахуванням сучасних викликів та кращого міжнародного досвіду є необхідною умовою для зміцнення правопорядку та боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань.

Список використаних джерел:

1. Задорожній О.В. Кримінологічна характеристика військової злочинності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 210 с.

2. Хавронюк М.І. Кримінальна відповідальність за військові злочини: *монографія*. Харків: Юрайт, 2015. 320 с.

3. Кульчицький В.С. Організаційно-правові засади запобігання військовій злочинності: *монографія*. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 288 с.

4. Військова юстиція в Україні. Парламентський центр та Лабораторія законодавчих ініціатив Copyright © 2024. URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/lab-green-book.pdf>

5. Військова юстиція та захист прав військових. Огляд міжнародного досвіду та тенденцій в Україні / А. Володенкова та ін.; за заг. ред. А. Крикуна-Труша та Л. Галан. Київ, 2023. URL: https://www.pryncyp.com/wp-content/uploads/2023/12/pryncyp_yurydychnyj-analiz_online.pdf